

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ**

**СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ КОРЕКЦІЙНО-
РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ З ДОШКІЛЬНИКАМИ З КОГНІТИВНИМИ
ПОРУШЕННЯМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ГРУПИ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка 2 курсу 213М
групи

Спеціальності 016 Спеціальна освіта
Освітньо-професійної (наукової)

програми Олігофренопедагогіка

Курбака Вікторія Євгеніївна

Керівник к.пед.н., професорка

Пермінова Л.А.

Консультант к.психол. н., Дрозд Л.В.

Рецензент Васильєва Н.О.

Зміст

Вступ	
1 РОЗДІЛ. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ З ДОШКІЛЬНИКАМИ ІЗ КОГНІТИВНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	
1.1. Умови інклюзивного навчання у роботі з дошкільниками	6
1.2. Характеристика та визначення поняття «когнітивне порушення» в освітньому просторі	12
1.3. Сучасні підходи корекційної роботи з дошкільниками із когнітивними порушеннями	15
2 РОЗДІЛ. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ КОГНІТИВНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ГРУПИ	
2.1. Методика визначення стану розвитку у дітей дошкільного віку із когнітивними порушеннями	19
2.2. Особливості впровадження корекційно-розвиткової роботи в процесі розвитку учнів із когнітивними порушеннями	23
2.3. Процес формування інклюзивної групи та відбір дітей з когнітивними порушеннями	25
3 РОЗДІЛ. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ В ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ КОГНІТИВНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	
3.1. Напрями корекційно-розвивальної роботи	29
Висновки	41
Джерела	43

ВСТУП

Актуальність дослідження. Дана тема є вкрай актуальною через те, що все більше країн вдосконалюють свої освітні системи для включення дітей з особливими освітніми потребами, включаючи когнітивні порушення, в освіту. Інклюзивна освіта стає стандартом, що сприяє потребі у дослідженні кращих практик для дошкільників.

Наша робота спрямована на дітей з когнітивними порушеннями в інклюзивних групах, та підкреслює їхнє право на доступ до якісної освіти. Це відповідає принципам декларації прав дитини. Інклюзивна освіта допомагає дітям з когнітивними порушеннями взаємодіяти зі своїми ровесниками, що сприяє їхній соціальній адаптації та розвитку соціальних навичок, розширює можливості навчання для всіх дітей. Це дозволяє іншим дітям розуміти та приймати індивідуальну різноманітність, сприяючи їхньому культурному та соціальному розвитку.

Сучасні підходи передбачають індивідуалізований підхід до навчання, що сприяє розвитку дітей з когнітивними порушеннями відповідно до їхніх потреб і можливостей, стимулюють спільну відповідальність вчителів, батьків та інших учасників освітнього процесу за успіх усіх дітей, що вимагає співпраці та партнерства між різними сторонами. Завдяки сучасним підходам створюється можливість для дітей з когнітивними порушеннями розвивати адаптивні навички, які їм знадобляться в майбутньому, в тому числі у дорослому житті та на ринку праці.

Зростання інклюзивної освіти також стимулює розвиток інклюзивної педагогіки та підвищення кваліфікації педагогів. Вони повинні набувати нові знання та навички для успішної роботи з дітьми із особливими освітніми потребами.

Важливо дослідити ефективність підходів з урахуванням особливостей вікових та розвивальних характеристик учнів. Безліч праць науковців, таких як Л.С.Виготський, І.Г.Єременко, В.М.Синьов, О.Глоба. В. І. Бондар, С. П. Миронова, Н. М. Стадненко.

Наукові програми для дошкільної освіти включають загальні вимоги до розвитку дітей у різних областях, включаючи когнітивний, соціальний, фізичний і мовний розвиток. Сучасні підходи в корекційно-розвитковій роботі базуються на цих наукових програмах, але вони також враховують специфічні потреби та можливості дітей з когнітивними порушеннями.

Плани навчання визначають, які навчальні матеріали і методи будуть використовуватися для досягнення цілей, встановлених науковими програмами. В інклюзивних групах плани навчання повинні бути індивідуалізовані для кожної дитини з когнітивними порушеннями, враховуючи їхні потреби і рівень розвитку.

Вибір тем для корекційно-розвиткової роботи базується на наукових програмах і враховує конкретні потреби дітей з когнітивними порушеннями. Темі можуть включати розвиток мови, сприяння соціальній адаптації, розвиток когнітивних навичок, включаючи математику та читання, і т.д.

Зв'язок між цими компонентами полягає в тому, що сучасні підходи до корекційно-розвиткової роботи в інклюзивних групах використовують наукові програми як базу для визначення загальних цілей та очікуваних результатів. Плани навчання, в свою чергу, визначають конкретні методи і ресурси, які будуть використовуватися для досягнення цих цілей, а вибір тем для корекційно-розвиткової роботи визначає, які конкретні навички та знання будуть розвиватися в дітей з когнітивними порушеннями. Усі ці компоненти повинні бути взаємопов'язані та індивідуалізовані для кожної дитини, щоб забезпечити її успіх у процесі навчання та розвитку.

Мета. Визначити сучасні підходи корекційно-розвиткової роботи з дітьми з когнітивними порушеннями дошкільного віку та експериментально перевірити їх ефективність.

Завдання нашого дослідження:

- Вивчити сучасні підходи щодо організації корекційно-розвиткової роботи в дошкільних навчальних закладах

- Вивчити роль педагогів та інших фахівців у наданні корекційно-розвиткової роботи дітям з когнітивними порушеннями в інклюзивних групах.

- Розглянути рекомендації для педагогів дошкільних навчальних закладів щодо покращення організації корекційно-розвиткової роботи в інклюзивних групах з дітьми з когнітивними порушеннями.

Об'єктом дослідження є корекційно-розвиткова робота з дошкільниками з когнітивними порушеннями

Предмет. Напрями та підходи до корекційно-розвиткової роботи з дошкільниками

Процеси, методи та підходи, які застосовуються педагогами та спеціалістами для забезпечення якісної корекційно-розвиткової роботи з дітьми з когнітивними порушеннями в контексті інклюзивної освіти. Дослідження спрямоване на розуміння, яким чином сучасні підходи впливають на навчання, розвиток та соціальну адаптацію дітей з когнітивними порушеннями в дошкільному віці в умовах інклюзивних груп.

Дослідження сучасних підходів до організації корекційно-розвиткової роботи з дошкільниками з когнітивними порушеннями в умовах інклюзивної групи може використовувати різні методи дослідження для збору та аналізу даних. Можливо проведення анкетування серед педагогів, батьків та інших учасників навчального процесу для оцінки їхнього ставлення до інклюзивної освіти та ефективності застосовуваних підходів. Спостереження за навчальним процесом в інклюзивних групах дозволяє збирати дані про взаємодію дітей, педагогів та інших учасників. Проведення інтерв'ю з педагогами, батьками та іншими спеціалістами може розкрити їхні власні думки та досвід щодо корекційно-розвиткової роботи в інклюзивних групах. Збір даних щодо академічних досягнень, соціальної адаптації та розвитку дітей .

Застосування комбінації цих методів дозволить отримати більш повний та об'єктивний образ сучасних підходів до організації корекційно-розвиткової роботи в інклюзивних групах з дітьми з когнітивними порушеннями.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ З ДОШКІЛЬНИКАМИ ІЗ КОГНІТИВНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

1.1. Умови інклюзивного навчання у роботі з дошкільниками

Інклюзивне навчання в дошкільних навчальних закладах спрямоване на створення оптимальних умов для розвитку кожної дитини, незалежно від її індивідуальних особливостей, здібностей та обмежень. Розуміння різноманітності дітей є ключовим елементом успішного інклюзивного навчання та виховання. Різноманітність може стосуватися різних аспектів, таких як індивідуальні розвиткові потреби, фізичні можливості та обмеження. Діти можуть мати різний рівень розвитку на різних етапах свого життя. Важливо враховувати цю різноманітність і надавати індивідуалізовану підтримку для кожної дитини. Дошкільнята навчаються по-різному. Деякі краще адаптуються до візуального матеріалу, інші — до аудіо або кінестетичних методів. Педагоги повинні це розуміти і намагатися використовувати різноманітні підходи до навчання. Діти можуть мати різний рівень фізичних здібностей та обмежень. Забезпечення доступності приміщень, адаптованих матеріалів та технологічних засобів може полегшити навчання для всіх. Також не потрібно забувати враховувати різницю в рівнях підтримки, яку діти можуть отримувати вдома. Важливо намагатися забезпечити рівні можливості для всіх незалежно від соціального статусу. Кожна дитина унікальна. Сприяння розвитку індивідуальних здібностей та інтересів, надає можливості для самовираження та самовизначення. Розуміння різноманітності дітей важливо для створення інклюзивного середовища, де кожна дитина може почувати себе прийнятою та отримувати належну підтримку для свого повноцінного розвитку.

Індивідуалізація навчання — це підхід до організації процесу навчання, спрямований на врахування індивідуальних особливостей, здібностей, потреб та темпів розвитку кожного учня. Цей підхід дозволить навчальним закладам створити більш ефективне та придатне для всіх дітей середовище.

Визначення стартового рівня знань допоможе адаптувати навчальний матеріал, та розробити плани, які враховують індивідуальні потреби та шляхи навчання для кожного учня. Адаптація методів навчання до різних стилів вивчення допомагає краще залучити учнів до навчального процесу, для цього можна використовувати різноманітні матеріали, відео, аудіо, ігор і т.д., щоб враховувати різні переваги та здібності учнів. Важливо дати змогу дітям розвивати власні інтереси та здібності через індивідуальні проекти. Використовувати різні методи оцінювання, які враховують індивідуальні здібності та навички учня, це потрібно робити постійно для відстежування прогресу навчального плану. Організовувати індивідуальні зустрічі з батьками для обговорення потреб та прогресу учнів так, як залучення батьків до процесу навчання, сприяють розвитку дитини як вдома, так і в дошкільному закладі освіти. Важливо забезпечувати додаткову підтримку для учнів з особливими освітніми потребами.[4]

Спільна діяльність в контексті інклюзивного навчання та виховання включає в себе роботу дітей з різними особливостями та здібностями у спільних ситуаціях. Цей підхід сприяє соціальній інтеграції, розвитку емпатії та взаєморозуміння серед всіх учасників навчального процесу. Ось кілька аспектів спільної діяльності в інклюзивному середовищі:

Таблиця 1.1.1.

Тематичні завдання	Задачі, які вимагають співпраці та обміну ідеями між учнями з різними здібностями.
Спільне дослідження	Розвивання проектів, які стимулюють групову роботу та взаємодію.
Інтегровані заняття	Завдання, які об'єднують різні предмети та залучають учнів з різними потребами.
Спільні тематичні заходи	Організація заходів, які

	сприяють спільному веселому часу для всіх дітей.
Партнерські взаємини	Формування пар для взаємодопомоги та підтримки дітей.
Спортивні ігри	Спільні тренування та ігри, які враховують можливості кожного учасника.
Музичні виступи	Спільна підготовка та участь у музичних заходах та концертах.
Обговорення досягнень	Регулярне обговорення та оцінка досягнень учнів як індивідуально, так і як частини групи.
Індивідуальні та групові плани	Розробка цілей, які враховують потреби кожного учня та сприяють спільному прогресу.
Тренінги з комунікації	Навчання дітей ефективно спілкуватися та співпрацювати.
Групові вправи на розвиток емпатії	Сприяння розвитку співчуття та розуміння потреб один одного.

Спільна діяльність в інклюзивному середовищі допомагає зміцнити зв'язки між учнями, розвиває навички співпраці та сприяє позитивному розвитку всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей.

Доступність матеріалів та середовища важлива для забезпечення рівних можливостей для всіх учнів, включаючи тих, у кого є особливі потреби. Забезпечення доступності означає створення умов, які дозволяють кожному учневі активно та ефективно брати участь у навчальному процесі.

Таблиця 1.1.2.

Аудіо та відео	Забезпечення до подання текстової інформації аудіо та відеоматеріалів, такі
-----------------------	---

Адаптовані меблі та обладнання	Забезпечення доступ до адаптованих столів, стільців та іншого меблів для дітей.
Ліфти та поручні	Для приміщень на різних поверхах забезпечте ліфти та поручні для легшого руху.
Спеціалізовані програми	Використання програм, які допомагають учням з різними навчальними потребами.
Зони для комунікації	Створення спеціальних зон для комунікації та спілкування.
Яскраве позначення шляхів	Додавання чітких маркерів та позначень для полегшення навігації в приміщенні.
Навчання та підготовка персоналу	Забезпечте персоналу необхідною підготовкою щодо роботи з учнями з різними потребами.
Доступність педагогічних матеріалів	Педагогічні матеріали, які доступні помічникам та фахівцям, що працюють з дітьми.

Забезпечення доступності матеріалів та середовища — це ключовий елемент створення інклюзивного середовища, де всі учні мають рівний доступ до можливостей навчання і розвитку.

Професійна підготовка педагогів для роботи в інклюзивних умовах включає в себе ряд стратегій та підходів, які допомагають педагогам адаптуватися до різноманітності учнів та створювати середовище, що підтримує всіх дітей.[3]

Ознайомлення з основними концепціями інклюзивного навчання, включаючи принципи рівних можливостей, диференціації та підтримки. Вивчення методів індивідуалізації навчального процесу та оцінювання, щоб

адаптувати заняття до різних потреб учнів. Отримання знань та навичок роботи з дошкільниками з різними видами особливих освітніх потреб Навчання використанню технологій та адаптованих засобів для підтримки навчання дітей з різними потребами. Отримання навичок з управління класом в інклюзивному середовищі, де важливо забезпечити всім учням сприятливий та безпечний клімат. Вивчення стратегій для ефективної комунікації та співпраці з батьками учнів, а також з іншими спеціалістами, такими як психологи, соціальні працівники тощо. Розвиток навичок та усвідомлення, як створити класну культуру, яка сприяє прийняттю, повазі та розумінню особливостей дошкільників. Сприяння культурі постійного самовдосконалення, включаючи участь у тренінгах, семінарах та інших формах навчання.[2;3]

Професійна підготовка педагогів в інклюзивному навчанні є невід'ємною частиною створення ефективного та сприятливого для всіх дітей навчального середовища. Це дозволяє вчителям ефективно взаємодіяти з різними потребами учнів та забезпечувати їхній успіх у навчанні.

Партнерство з батьками в інклюзивному навчанні важливо для створення спільного середовища, сприяючи успіху та розвитку всіх учнів. Взаємодія між педагогами та батьками створює позитивний вплив на навчальний процес.

Можна проводити регулярні батьківські збори, відправляти електронні листи, створювати спільні чати або онлайн-платформи для обговорення прогресу дітей і обміну інформацією, повідомляти про важливі події, проекти чи зміни в програмі. Організовувати індивідуальні зустрічі для обговорення особливих потреб та можливостей кожного учня, вести відкриті діалоги щодо навчання, розвитку та інших питань, що стосуються конкретних учнів.

Потрібно залучати батьків до класних заходів, виставок, презентацій та запрошувати батьків для допомоги в організації та проведенні заходів.

Передавати батькам інформаційні матеріали та ресурси для підтримки навчання та розвитку дітей вдома, забезпечувати їх порадами та рекомендаціями щодо того, як підтримувати навчання дитини поза межами дошкільного закладу. Батьки мають мати доступом до всієї необхідної

інформації, включаючи навчальні плани, розклади, ресурси та політики школи. Вирішувати конфлікти та проблеми, які можуть виникнути між школою та родинами, та залучати психологічну підтримку у разі потреби.

Партнерство з батьками в інклюзивному навчанні створює сильну основу для успіху учнів, сприяє взаєморозумінню та спільній роботі в напрямку покращення якості освіти для всіх дітей.

Адаптація програм та оцінювання є важливою частиною інклюзивного навчання, оскільки вони дозволяють враховувати різноманітні потреби та здібності учнів.

Для початку потрібно провести оцінювання, щоб з'ясувати рівень знань, навичок та потреб кожного учня. Це допоможе при створенні навчальних планів для дітей, використовувати різні методи навчання, щоб враховувати різні стилі вивчення. Також потрібно залучати різноманітних навчальних матеріалів, які відповідають освітнім потребам. Змінювати завдання на різні рівні складності відповідно до можливостей дитини. Модифікувати завдання, щоб вони відповідали рівню навчальних можливостей та інтересам учнів. Створити можливість для дітей розвивати власні інтереси та навички через індивідуальні проекти. Виконувати регулярне оцінювання набутих знань, вмінь та навичок для визначення прогресу та потреб учнів, та обмінюватися цією інформацією з батьками та залученими до цього спеціалістами, для подальшої співпраці з психологами, , соціальними працівниками для виконання індивідуальних планів. Для ефективної групової роботи слід створювати групи за рівнем навчальних можливостей дітей та забезпечувати додаткову підтримку в малих групах або індивідуально.

Адаптація програм та оцінювання дозволяє створити інклюзивне середовище, де всі учні мають можливість розвиватися відповідно до своїх потреб та можливостей.

Соціальна інтеграція в інклюзивному навчанні сприяє створенню середовища, де всі учні, незалежно від їхніх особливостей, можуть взаємодіяти,

спілкуватися та спільно розвиватися. Цей процес спрямований на підтримку позитивних взаємин, емпатії та взаєморозуміння серед учнів.

Таблиця 1.1.3.

Групова робота та співпраця	Організування групових завдань та проектів, які сприяють співпраці та взаєморозумінню між учнями. Використовувати парні та групові вправи для розвитку навичок комунікації та співпраці.
Соціальні навички	Включення в навчальний план тренінгів з розвитку соціальних навичок для всіх дітей. Організація ігор та вправ, які сприяють розвитку емпатії та розуміння потреб один одного.
Партнерські відносини	Формування партнерських відносин між учнями з різними потребами для взаємодопомоги та підтримки.
Спільні заходи та події	Організація спільних тематичних, свят та інших заходів, які сприяють об'єднанню дітей.
Сприяння відкритому спілкуванню	Залучення всіх учнів до відкритого обговорення та вираження своїх ідей та думок Можна розробити правила взаємодії та спілкування в групі.
Формування позитивного клімату в класі	Залучення вчителів та учнів до формування позитивної для всіх класної атмосфери, яка навчає

	підтримкі та повазі один до одного
Співпраця з батьками	Відкрита комунікація та обмін інформацією з батьками щодо соціальної інтеграції учнів.
Психологічна підтримка	Забезпечити доступ до психологічної підтримки дітей, які можуть потребувати додаткової допомоги в адаптації та соціалізації.

Соціальна інтеграція в інклюзивному навчанні важлива для створення підтримуючого середовища, де всі учні мають можливість взаємодіяти, навчатися та розвиватися разом.[5]

1.2.Характеристика та визначення поняття «когнітивне порушення» в освітньому просторі.

Термін "когнітивне порушення" в освітньому просторі вказує на відхилення в розвитку когнітивних функцій, які включають у себе сприйняття, мислення, пам'ять, увагу, мовлення та інші аспекти пізнавальних процесів.

У сучасній освіті велика увага приділяється інклюзивному підходу, що передбачає створення умов для навчання всіх учнів, включаючи тих, у кого є когнітивні порушення. Застосування різноманітних методів навчання, індивідуальних підходів та підтримки може сприяти успішному навчанню цієї категорії учнів, допомагаючи їм розвивати свої здібності та досягати успіху у навчанні.

Табл.1.2.1

Функція	Визначення
Сприйняття (гнозис)	Здатність сприймати та розпізнавати інформацію, що надходить від органів чуття
Пам'ять	Здатність запам'ятовувати,

	зберігати та багаторазово відтворювати отриману інформацію
Психомоторна функція (праксіс)	Здатність складати, зберігати та виконувати рухові програми
Мова	Здатність до вербальної комунікації, включаючи розуміння зверненої мови, побудова власного мовного висловлювання, читання та письмо
Увага	Здатність своєчасно реагувати на сигнали, що надходять з органів чуття, концентруватися і зберігати протягом необхідного часу розумову працездатність, розділяти інформаційні потоки
Керуючі функції	Здатність до планування та контролю пізнавальної діяльності та поведінки, включаючи вибір мети (цілепокладання), побудова програми (програмування), перехід з одного етапу програми на інший (перемикання, інтелектуальна гнучкість) та зіставлення отриманого результату з метою (контроль)
Соціальний інтелект	Здатність до розуміння емоцій та логіки інших людей

Синдром ПКП (помірний нейрокогнітивний розлад) Невелике зниження порівняно з колишнім рівнем однієї або декількох когнітивних функцій (увага, керуючі функції, пам'ять, мова, праксіс, гнозис, соціальний інтелект), яке

підтверджується скаргами пацієнта, інформацією від третіх осіб, включаючи лікаря, нейропсихологічними тестами або незалежною клінічною оцінкою.

Когнітивні порушення не позбавляють пацієнта незалежності у повсякденній діяльності (у тому числі у складних її видах, наприклад при здійсненні фінансових операцій або прийомі ліків). Пацієнт залишається незалежним, проте повсякденна діяльність може вимагати від нього більших зусиль, ніж раніше, або застосування спеціальних стратегій подолання труднощів, що виникають.

Когнітивні порушення наявні не лише під час делірію.

Когнітивні порушення не пов'язані з іншими психічними розладами, наприклад з депресією або шизофренією

Виражений нейрокогнітивний розлад. Значне зниження порівняно з колишнім рівнем однієї або кількох когнітивних функцій (увага, керуючі функції, пам'ять, мова, праксис, гнозис, соціальний інтелект), яке підтверджується: скаргами пацієнта, інформацією від третіх осіб, включаючи лікаря; нейропсихологічними тестами або незалежною клінічною оцінкою.

Когнітивні порушення позбавляють пацієнта незалежності у повсякденній діяльності (як мінімум у складних її видах, наприклад при здійсненні фінансових операцій або прийомі ліків).

Когнітивні порушення наявні не лише під час делірію.

Когнітивні порушення не пов'язані з іншими психічними розладами, наприклад з депресією або шизофренією.

1.3. Сучасні підходи корекційної роботи з дошкільниками із когнітивними порушеннями

Концепція інклюзивної освіти передбачає створення освітнього середовища, яке відкрите та доступне для всіх дітей, незалежно від їхньої фізичної, психологічної, соціальної чи когнітивної індивідуальності та акцентує на рівності прав і можливостей для всіх дітей.

Кожна дитина має право на отримання якісної освіти незалежно від її індивідуальних характеристик.

Йдеться створення умов, які забезпечують доступність освітнього середовища для всіх дітей. Це може включати адаптацію навчальних приміщень, матеріалів та методів навчання. Інклюзивна освіта визнає різноманітність потреб та можливостей дітей та підтримує індивідуалізацію навчання, надає можливість кожній дитині розвиватися відповідно до своїх унікальних особливостей. Також відсутні абсолютно всі форми дискримінації на основі інвалідності, статі, раси, релігії або інших ознак.

Важливим аспектом є ідея включення дітей з особливими потребами в загальну освітню систему, де вони навчаються разом із своїми здоровими ровесниками. Враховуються індивідуальні потреби кожної дитини та надається можливість адаптувати навчання та підтримку відповідно до цих потреб.

Також одним з важливих аспектів є робота з батьками учнів, які вважаються важливими партнерами в освітньому процесі і мають бути залучені до прийняття рішень та планування освітньої програми для своєї дитини.

Існує теорія розвитку Л.С. Виготського, яка вказує на важливість соціального взаємодії та спілкування для розвитку дітей з когнітивними порушеннями. За цією теорією, діти навчаються через взаємодію з іншими, і важливо створити оточення, яке сприяє активному навчанню. Він ввів поняття "зона ближнього розвитку", яка визначає рівень розвитку завдань, які дитина може виконати з допомогою більш досвідченого співрозмовника або вчителя. Зона ближнього розвитку вказує на те, що навчання та розвиток найбільш ефективні, коли вони відбуваються на рівні, який трохи вище поточного рівня розвитку дитини. Також він наголошував, що соціальна взаємодія з іншими людьми, особливо більш досвідченими, є ключовою для розвитку. Дитина на прикладі інших навчається саме, через спілкування, спільні дії та співпрацю. Допомога іншої людини, може сприяти розвитку дитини. Це може бути вчитель, батьки або інші співробітники, які допомагають дитині розуміти і вирішувати завдання в зоні ближнього розвитку.

Виготський вважав мовлення ключовим інструментом для розвитку. Він вказував на важливість спілкування та розмови для розвитку когнітивних функцій дитини. Тому він розглядав внутрішній психічний розвиток як результат зовнішньої соціальної взаємодії, та наголошував на тому, що розвиток психіки дитини є активним процесом, у якому вона будує нові знання та розуміння через взаємодію з іншими. Тому теорія розвитку Виготського має значний вплив на педагогіку та психологію, особливо в галузі спеціальної та інклюзивної освіти. Вона наголошує на важливість соціальної взаємодії та співпраці для підтримки розвитку дітей, включаючи тих, у яких є когнітивні порушення.[10]

Теорія розвитку Абрахама Маслоу, відома як ієрархія потреб Маслоу, є однією з важливих теорій в галузі психології та педагогіки. Ця теорія відображає ієрархічну структуру потреб та мотиваційних факторів людей.

Маслоу визначив п'ять рівнів потреб, які впливають на поведінку та розвиток людини. Ці рівні включають фізіологічні потреби, потреби у безпеці, потреби в належності та відносинах, потреби в повазі та потреби в самореалізації.

Фізіологічні потреби - це базові потреби, такі як їжа, вода, сон та інші фізіологічні потреби, без задоволення яких інші потреби стають менш важливими.

Потреба в безпеці від фізичних та психологічних загроз, включаючи безпеку в праці, особисту безпеку та безпеку близьких осіб.

Потреби в належності та відносинах. Люди відчують потребу в соціальних відносинах, прив'язаності до інших осіб та відчутті приналежності до групи.

Потреби в повазі, самоповазі та повазі інших. Люди потребують відчувати, що їхні досягнення та внесок цінуються і важливі для навколишнього світу.

Потреби в самореалізації - цей найвищий рівень ієрархії включає потребу в особистому розвитку, досягненнях та реалізації свого потенціалу.

Ця теорія може бути корисною в контексті педагогіки та освіти, оскільки вона наголошує на важливості створення сприятливого середовища, яке враховує потреби та мотивацію учнів. Вона також може бути корисною для розвитку інклюзивних програм, які спрямовані на задоволення різноманітних потреб учнів, включаючи тих, у яких є когнітивні порушення.

Педагогічні підходи - це теоретичні та методологічні основи, які визначають спосіб викладання та навчання в освітньому процесі. Різні педагогічні підходи розвиваються та використовуються педагогами для досягнення конкретних освітніх цілей та врахування потреб учнів.

Педагогічні підходи до роботи з різними видами когнітивних порушень повинні бути індивідуалізованими та спрямованими на врахування потреб та можливостей кожної дитини. Тому важливо враховувати індивідуальні потреби та можливості кожної дитини з когнітивними порушеннями. Розроблення індивідуальних навчальних планів та програм допоможе забезпечити оптимальну підтримку. Потрібно використовувати навчальні матеріали та ресурси, які відповідають рівню розвитку дитини та її специфічним потребам. Адаптовані матеріали можуть включати текст, зображення, аудіо та інші форми інформації. Можна залучати різні відчуття та способи сприйняття, використовуючи методи, які враховують зорове, слухове, кінестетичне та інше сприйняття. Наприклад, використання візуальних схем, рухливих завдань, музики тощо. Також слід приділити увагу розвитку комунікаційних навичок дітей з когнітивними порушеннями. Використовувати альтернативні засоби спілкування, такі як мовленнєва терапія, комунікатори та інші засоби для підтримки спілкування. Включати роботу в малих групах, що сприяє соціальній взаємодії та співробітництву.[11]

Має бути присутня співпраця між педагогами, спеціалістами та батьками адже це є важливим аспектом для підтримки дітей з когнітивними порушеннями. Згуртована команда може розробляти індивідуальні стратегії та плани для кожної дитини. Потрібно постійно оцінювати розвиток та навчання

дітей з когнітивними порушеннями та вносити корективи в навчальний процес відповідно до їхніх потреб.

Важливо пам'ятати, що різні діти мають різний рівень когнітивних порушень, і педагогічні підходи повинні бути індивідуалізованими та адаптованими до конкретних ситуацій та потреб кожного учня.

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ КОГНІТИВНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ГРУПИ

2.1. Методика визначення стану розвитку у дітей дошкільного віку із когнітивними порушеннями

Визначення стану розвитку у дітей дошкільного віку із когнітивними порушеннями вимагає індивідуалізованого підходу та врахування специфіки кожної дитини. Однак існують загальні методики та інструменти, які можна використовувати для оцінки когнітивного розвитку у таких дітей.

Тестування дітей дошкільного віку із когнітивними порушеннями вимагає особливого підходу. Наведемо деякі загальні типи тестів, які можуть бути використані для оцінки рівня когнітивного розвитку у таких дітей:

- **Тести на мовлення.** Включають завдання на розпізнавання та розуміння слів, утворення речень, назви об'єктів та їх характеристик. Оцінка розвитку мовлення може дати важливі вказівки щодо когнітивних функцій.

- **Тести на увагу та концентрацію.** Включають завдання, які вимагають утримувати увагу на певному об'єкті чи завданні. Діти з когнітивними порушеннями можуть мати проблеми з концентрацією уваги на тривалій період.

- **Тести на пам'ять.** Завдання на запам'ятовування послідовностей, об'єктів, чисел або іншої інформації. Допомагають визначити рівень розвитку когнітивних функцій, пов'язаних із пам'яттю.

- **Тести на просторово-часові навички.** Включають завдання на розпізнавання об'єктів у просторі, порядок подій, вимірювання часу тощо.

- **Тести на розвиток логіки.** Завдання на вирішення проблем, розуміння взаємозв'язків між об'єктами, класифікацію тощо.

- **Тести на соціальні та комунікативні навички.** Оцінюють здатність взаємодії з оточуючими, розвиток соціальних навичок та емоційний інтелект.

Результати тестів слід використовувати як основу для розробки індивідуальних програм розвитку та корекції. Також важливо звертати увагу на можливість адаптації тестів до конкретних потреб дитини.

Спостереження є одним із ефективних методів визначення стану розвитку дітей дошкільного віку із когнітивними порушеннями. Воно дозволяє отримати детальні та контекстуальні відомості про різні аспекти їхньої поведінки та функціонування.[12]

Спостереження дитини в різних контекстах, таких як гра вдома, взаємодія з іншими дітьми, участь у групових заходах, важливо враховувати, як дитина реагує на різні стимули та взаємодіє з оточуючим середовищем. Використання способу спостереження коли, дитина взаємодіє з іншими дітьми, вихователями, батьками, та аналізувати емоційну взаємодію та соціальні навички. Визначення рівня розвитку мовлення, як засобу спілкування та виразності, оцінка розуміння та використання мови в різних ситуаціях. Аналіз рухової активності та координації рухів, оцінка навичок управління об'єктами та виконання різних завдань. Вивчення вираження емоцій, реакції на стрес та радість. Оцінка емоційної стабільності та спроможності адаптуватися до змін. Аналіз реакції на нові завдання, оцінка інтересу до навчальних процесів.

Спостереження може проводитися в реальному часі або за допомогою відеозаписів. Важливо враховувати, що дитина може виявляти різні здібності та потреби в різний час і в різних контекстах, тому декілька сесій спостереження може дати більш повне уявлення про стан розвитку.

Бесіда та інтерв'ю є важливим елементом визначення стану розвитку дітей дошкільного віку із когнітивними порушеннями. Ці методи дозволяють отримати інформацію про когнітивні, мовленнєві та соціально-емоційні аспекти розвитку дитини.

За допомогою бесіди з батьками можна отримати інформацію про розвиток дитини вдома. Поставити питання щодо загального стану здоров'я, харчування, сну, взаємодії з іншими членами сім'ї. Для бесіди з дитиною потрібно адаптувати питання до рівня розвитку мовлення дитини. З'ясувати, які інтереси,

уподобання та рівень розуміння світу навколо має дитина. Оцінити сприйняття дитини в дошкільному закладі, визначити взаємодію з іншими дітьми та дорослими. Визначити рівень навичок у виконанні різних щоденних завдань, таких як самостійне одягання, користування столовими приборами тощо. Ставити питання щодо розвитку мовлення, сприйняття просторових відносин, логічного мислення та пам'яті. Говорити про взаємодію з іншими дітьми, виявленням емоцій, здатності до спілкування та вирішення конфліктів.

Під час інтерв'ю важливо враховувати, що діти з когнітивними порушеннями можуть виявляти різні рівні комунікативних та експресивних навичок. Також слід враховувати особливості сприйняття та вираження інформації. Інтерв'ю має бути відкритим та дружлюбним, спрямованим на збір об'єктивної інформації для подальшого розвитку індивідуальних програм та підходів до дитини.

Спеціалісти, такі як психологи, дефектологи чи інші фахівці, можуть використовувати спеціальні методики для визначення стану розвитку дітей дошкільного віку із когнітивними порушеннями. Ці методики можуть бути адаптованими до конкретних потреб і особливостей кожної дитини.

Використання спеціальних тестів, розроблених для визначення рівня розвитку різних когнітивних функцій, тести можуть оцінювати мовлення, увагу, пам'ять, логічне мислення та інші аспекти. Використання методик для визначення рівня розвитку мовлення, сприйняття та вираження інформації, оцінка навичок використання мови в різних ситуаціях. Використовують завдання, спрямовані на визначення короткострокової та довгострокової пам'яті, оцінюють спроможність зберігати та відтворювати інформацію. Використання методик для визначення рівня розвитку емоційного і соціального інтелекту, оцінка спроможності взаємодіяти з оточуючими та виявлення емоцій. Розробка спеціальних завдань та вправ, адаптованих до конкретних потреб дитини, спрямованих на розвиток конкретних когнітивних навичок. Спілкування з дитиною для отримання важливої інформації про її почуття, думки та реакції на різні ситуації.

Важливо враховувати, що методики повинні бути гнучкими та адаптованими до індивідуальних особливостей дитини. Спеціаліст повинен також враховувати контекст та соціокультурний фактор при використанні методик для забезпечення найточніших та найіндивідуалізованіших результатів.

Індивідуальний підхід є ключовим елементом при визначенні стану розвитку дітей дошкільного віку із когнітивними порушеннями. Кожна дитина унікальна, і для досягнення кращих результатів у розвитку необхідно створювати програми та методики, адаптовані до її конкретних потреб і можливостей.

Ретельний аналіз когнітивних, мовленнєвих, соціально-емоційних та фізичних потреб кожної дитини. Врахування рівня розвитку та особливостей, які впливають на навчання та розвиток. Важливо взаємодіяти з батьками для отримання додаткової інформації про дитину та обговорення їхніх очікувань та побажань. Залучення сім'ї в розробку та виконання індивідуальної програми. Використання методик та завдань, які враховують конкретні потреби та можливості дитини. Зміна інтенсивності та складності завдань відповідно до реакцій та прогресу дитини. Забезпечення спеціальних підходів та підтримки для розвитку кожного аспекту особистості. Визначення зон комфорту та стресу, реакцій на позитивні та негативні стимули. Регулярна оцінка прогресу та адаптація підходів відповідно до змін у розвитку дитини. Створення гнучкої системи, що дозволяє швидко реагувати на нові виклики та досягнення. Використання комбінації тестування, спостереження, інтерв'ю та інших методів для отримання повної картини розвитку дитини.

Індивідуальний підхід передбачає теплі відносини з дитиною, врахування її унікальності та певних особливостей. Основною метою є створення середовища, де дитина може максимально реалізувати свій потенціал та розвиватися в найбільш оптимальних умовах.[13;15]

2.2. Особливості впровадження корекційно-розвиткової роботи в процесі розвитку учнів із когнітивними порушеннями

Впровадження корекційно-розвиткової роботи для учнів із когнітивними порушеннями вимагає індивідуального підходу та урахування особливостей кожного учня.

Кожен учень із когнітивними порушеннями унікальний, тому важливо провести детальну діагностику його потреб та рівня функціонування. Розробити індивідуальний план корекційно-розвиткової роботи, які враховують конкретні потреби та можливості учня. Використовувати диференційований підхід для учнів із різними когнітивними порушеннями, такими як дислексія, дисграфія, дискалькулія тощо. Залучити фахівців у сфері спеціальної освіти для розробки та впровадження ефективних методів роботи з кожним конкретним порушенням.[16]

Застосування різноманітних педагогічних методів та технологій, таких як інтерактивні навчальні ігри, віртуальні навчальні середовища, адаптовані навчальні матеріали тощо, які можуть полегшити процес навчання для учнів із когнітивними порушеннями. Залучити батьків до процесу навчання та розвитку, надати їм рекомендації та інструкції щодо роботи з дитиною вдома. Організувати регулярні консультації із батьками для обговорення прогресу та внесення необхідних коректив у плани розвитку. Взаємодія з психологами, логопедами, та іншими фахівцями для комплексного підходу до розвитку учнів, організація спільних навчальних заходів та семінарів для обміну досвідом та вивчення нових методик. Систематичний моніторинг і оцінювання прогресу кожного учня. Регулярні корекції навчального плану на основі результатів оцінювання та динаміки розвитку учня.[14,20]

Важливо пам'ятати, що успіх корекційно-розвиткової роботи залежить від систематичності, терпіння та відданості усіх учасників освітнього процесу.

Використання різноманітних методів та засобів в навчанні учнів із когнітивними порушеннями може допомогти створити більш ефективне та доступне навчальне середовище.

Використовувати ілюстрації, схеми, діаграми та інші візуальні матеріали для полегшення розуміння навчального матеріалу, та виділяти важливі елементи чи концепції. Брати аудіо матеріалів для пояснення складних понять, організовувати групові обговорення та обмін думками. Залучати дітей до практичних завдань, експериментів та ігор. Використання рухливих елементів, таких як рухливі паузи чи фізичні вправи для підтримки концентрації та активності. Використовувати комп'ютерні програми та планшети для індивідуалізації навчання, інтерактивних дошок та спеціалізованих навчальних додатків.

Використання адаптованих або спрощених матеріалів для забезпечення доступу до навчання для розробки індивідуалізованих завдань та матеріалів відповідно до потреб кожного учня. Організація колективних проєктів та завдань для сприяння взаємодії та соціальному розвитку. Формувати групи із спільними потребами для взаємної підтримки та спільного навчання. Адаптувати рівень складності завдань відповідно до індивідуальних можливостей учня. Застосовувати різні методи оцінювання та визначення успішності.

Важливо зауважити, що ефективність методів та засобів може варіювати в залежності від конкретного типу когнітивного порушення та індивідуальних особливостей учня. Сполучення різних підходів часто є ключем до успішного навчання для цієї групи учнів.

Співпраця фахівців, таких як психологи, логопеди, дефектологи та інші спеціалісти, є важливим елементом роботи з учнями із когнітивними порушеннями. Такий командний підхід дозволяє забезпечити комплексну та індивідуалізовану підтримку для кожного учня.

Співпраця із психологами та іншими фахівцями для детальної діагностики когнітивних порушень та визначення потреб учня важлива для розробки

індивідуальних навчальних та розвивальних планів на основі виявлених особливостей. Потрібно організовувати регулярні консультації з фахівцями для обговорення прогресу учнів та визначення оптимальних стратегій навчання. Проводити тренінги та семінари для педагогічного персоналу з використання ефективних методик роботи з учнями із когнітивними порушеннями. Розробляти та впроваджувати індивідуальні стратегії та методи навчання для кожного учня. Спільно планувати та адаптувати навчальні матеріали із фахівцями з врахуванням конкретних потреб учнів. Співпрацювати з фахівцями з психології для створення психосоціально-адаптаційних програм для учнів. Регулярно обмінюватися інформацією між вчителями та фахівцями щодо прогресу учнів та корекції планів розвитку. Співпраця з психологами та іншими фахівцями для надання підтримки батькам у роботі із своєю дитиною вдома. Організовувати тренінги та інформаційні заходи для батьків щодо роботи з дітьми із когнітивними порушеннями.

Співпраця із фахівцями є ключовим компонентом, який допомагає створити ефективне та індивідуалізоване середовище для розвитку та навчання учнів із когнітивними порушеннями.[19]

2.3. Процес формування інклюзивної групи та відбір дітей з когнітивними порушеннями

Процес формування інклюзивної групи та відбору дітей з когнітивними порушеннями вимагає уважної підготовки та врахування різних аспектів.

Початковий етап включає збір інформації про дітей, які мають когнітивні порушення, і які можуть бути включені в інклюзивну групу.

Спочатку можна поспілкуватися з батьками дітей, які можуть бути включені до інклюзивної групи. Запитати їх про розвиток їхньої дитини про розвиток, її поточні навчальні потреби та іншу важливу інформацію. Провести оцінку рівня навчальних досягнень кожної дитини, враховуючи їхні здібності та потреби. Для цього потрібно використовувати інструменти оцінки, які відповідають віку та рівню розвитку. Якщо дитина навчалася в іншому

навчальному закладі можна звернутися до її попередніх вихователів та спеціалістів, які мають досвід роботи з дитиною. Вони можуть надати важливу інформацію про поточний рівень розвитку дитини та її потреби. Проведення медичної консультації, якщо це необхідно, щоб отримати додаткову інформацію про стан здоров'я дитини та можливі обмеження.

Для дітей з когнітивними порушеннями обов'язково має бути розроблений індивідуальний навчальний план, який враховуватиме їхні поточні навчальні потреби та можливості. На підставі зібраної інформації потрібно розробити план інклюзії, включаючи склад інклюзивної групи та індивідуальні підходи до навчання та підтримки кожної дитини.

Також важливо визначити потреби та можливості дітей з когнітивними порушеннями, щоб зрозуміти, які ресурси та підтримку вони можуть потребувати в інклюзивній групі. Можна почати з індивідуальної оцінки кожної дитини з когнітивними порушеннями. Для початку розглянути її поточний рівень розвитку, навчальні потреби, сильні та слабкі сторони. Потрібно провести консультацію з педагогічними та медичними спеціалістами, які мають досвід роботи з дітьми з даними порушеннями. Вони можуть надати професійні поради щодо поточних потреб дітей. Соціальні та емоційні потреби дітей, також є дуже важливим моментом, що враховує їхні можливості для взаємодії з ровесниками та іншими. Потрібно дізнатися, які здібності та інтереси мають діти з когнітивними порушеннями, і допомагати їм розвивати ці аспекти.

Вирішити, яка підтримка та ресурси можуть бути необхідними для дітей з когнітивними порушеннями, щоб їм було комфортно та ефективно навчатися. Можливість для включення дітей з когнітивними порушеннями в інклюзивну групу, включає наявність спеціалізованих ресурсів та педагогічного персоналу.

Не менш важливим аспектом є робота з батьками. Потрібно враховувати побажання щодо навчання їхніх дітей та співпрацювати з ними при визначенні потреб та можливостей.

Для кожної дитини з когнітивними порушеннями розробляються індивідуальні навчальні плани, в яких визначаються конкретні навчальні цілі та

стратегії підтримки. Почати потрібно зі збору всієї доступної інформації про дитину, включаючи її рівень розвитку, поточні навчальні досягнення, сильні та слабкі сторони, а також специфічні когнітивні порушення. Разом з батьками, вихователями та іншими спеціалістами треба визначити навчальні цілі для дитини на основі її поточного рівня та потреб. Розглянути, які саме індивідуальні підходи та методи навчання можуть бути найбільш ефективними для дитини. Вони можуть включати в себе спеціалізовані програми, адаптовані матеріали та методи роботи з вчителем, розглянути, яка спеціальна підтримка може бути необхідною для дитини, включаючи індивідуальні засоби підтримки, які можуть допомогти їй у навчанні та щоденній діяльності. Створення конкретного плану навчання, включаючи послідовність кроків та оцінку, яка допоможе відстежувати прогрес дитини. Забезпечити відкриту співпрацю та комунікацію між всіма учасниками, включаючи батьків, вчителів, спеціалістів та інших фахівців. Потрібно постійно проводити регулярні оцінки прогресу дитини та вносити корективи в індивідуальний план навчання, якщо це необхідно, щоб відповідати потребам та можливостям дитини.

Батьки дітей з когнітивними порушеннями повинні бути активно залучені до процесу формування інклюзивної групи. Вони можуть надати важливу інформацію та сприяти створенню партнерства між сім'єю та школою. Почати взаємодію можна з пропозиції батькам поділитися своїми думками, побажаннями та занепокоєннями. Важливо створити атмосферу відкритості та довіри. Провести інтерв'ю або анкетування батьків, щоб зібрати інформацію про дитину, її поточний рівень розвитку, потреби та побажання, але також потрібно враховувати побажання та пропозиції батьків щодо навчання та підтримки їхньої дитини в інклюзивній групі. Після збору інформації спільно з батьками приймається рішення про включення дитини в інклюзивну групу та розробку індивідуальних навчальних планів, та надати батькам інформацію про інклюзивну освіту, принципи роботи інклюзивної групи та можливості для навчання їхньої дитини. Надавати батькам інформацію про інклюзивну освіту, принципи роботи інклюзивної групи та можливості для навчання їхньої дитини.

Потрібно забезпечувати регулярний зв'язок з батьками, щоб інформувати їх щодо прогресу їхньої дитини та обговорювати будь-які зміни в індивідуальних планах та програмах. Запрошувати батьків до участі у розробці індивідуальних навчальних планів для їхніх дітей та враховувати їхні побажання та ідеї, забезпечувати можливість для батьків зустрічатися, обмінюватися досвідом та підтримувати один одного.[20]

Важливо створити позитивне інклюзивне середовище, де всі діти вітаються та підтримуються. Це може включати навчання взаєморозуміння, емпатії та прийняття різних індивідуальних особливостей. Потрібно забезпечити сприятливе та відкрите ставлення, щоб усі учасники групи були ознайомлені з принципами інклюзивної освіти та мали позитивне ставлення до різноманітності. Вчитель має заохочувати партнерство та взаємодію між дітьми, створюючи умови для спільної гри та навчання. Важливим аспектом є залучення кваліфікованих спеціалістів, для надання необхідної підтримки дітям із особливими освітніми потребами. Класна кімната та ігровий простір мають бути адаптовані для забезпечення зручного доступу та безпеки для всіх дітей. Надання можливості для групових та індивідуальних сесій психосоціальної підтримки для дітей та їхніх родин є не менш важливою для навчання, проведення інформаційних заходів для педагогічного та батьківського колективу щодо особливостей та потреб дітей з когнітивними порушеннями. Сприяти самовизначенню та самостійності дітей, заохочуючи їх до участі в різних аспектах життя групи та регулярно оцінювати ефективність інклюзивного середовища та вносити корективи для поліпшення його якості.

РОЗДІЛ 3.
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ
ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ В ПРОЦЕСІ
РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ КОГНІТИВНИМИ
ПОРУШЕННЯМИ

3.1. Напрями корекційно-розвивальної роботи.

Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) - це форма психотерапії, яка базується на ідеї, що спосіб, яким ми мислимо (когнітивні процеси), впливає на наші емоції та поведінку. Цей метод фокусується на взаємозв'язку між думками, відчуттями та діями, та намагається змінити негативні чи деструктивні патерни мислення та поведінки на більш позитивні та корисні.

Когнітивно-поведінкова терапія допомагає клієнтам розпізнати та змінити негативні переконання, викликаючи негативні емоції, і розвивати нові, більш позитивні стратегії мислення та вчинків. Цей підхід ефективний для лікування різних психічних розладів, таких як депресія, тривожність, фобії, посттравматичний стресовий розлад та інші.[23;24]

Диференціальне заохочення альтернативної, несумісної або іншої поведінки - це стратегія, яка використовується в психології і педагогіці для посилення чи пригнічення певної поведінки шляхом надання заохочення чи покарання залежно від того, яку дію виявляє дитина. Ця стратегія базується на принципі, що реакція на конкретну дію може впливати на ймовірність подальшого виявлення такої дії.

Наприклад, якщо дитина виявляє позитивну чи бажану поведінку, їй може бути надано заохочення у вигляді похвали, нагороди чи іншого позитивного підтримання. Навпаки, якщо виявляється негативна чи небажана поведінка, може застосовуватися покарання або інші негативні наслідки.

Диференціальне заохочення спрямоване на створення асоціацій між конкретними видами поведінки та їхніми наслідками, що може допомагати в управлінні та модифікації поведінки в залежності від поставлених цілей чи очікувань.

Навчання методом окремих блоків вказує на підхід до освіти, де вивчення матеріалу поділяється на конкретні блоки або теми, і кожен блок розглядається окремо. У цьому підході навчальний матеріал розбивається на логічні частини, і діти зосереджуються на вивченні одного блоку перед переходом до наступного.

Цей метод може бути використаний в різних сферах освіти, включаючи загальну шкільну освіту, вищу освіту, технічне навчання та інші. Він дозволяє глибше вивчати конкретні аспекти матеріалу, сприяє концентрації уваги на певних темах та сприяє кращому засвоєнню інформації.

Цей підхід може бути особливо корисним при навчанні складних або обширних тем, де важливо забезпечити глибоке розуміння конкретних аспектів перед переходом до загального уявлення.

Техніка гасіння може мати різні значення в різних контекстах. Однак, якщо ми розглядаємо це в контексті вираження емоцій або управління стресом, тоді гасіння може вказувати на методи або прийоми, що спрямовані на зменшення або контроль інтенсивності емоцій або стресових реакцій.

Можна зосередитися на диханні та його контролі, що може допомогти заспокоїти нервову систему та зменшити рівень стресу. Використання медитаційних технік може включати у себе управління увагою, позитивне мислення та заспокійливі практики для зменшення напруги. Вправи, спрямовані на фізичне здоров'я, можуть впливати на емоційний стан та допомагати в боротьбі зі стресом. Висловлення емоцій через мистецтво може слугувати ефективним способом вираження та розробки власних почуттів. Зосередження на позитивних аспектах життя та переоцінка негативних ситуацій може сприяти зниженню емоційного навантаження. [25;26]

У різних ситуаціях та для різних дітей можуть бути ефективні різні техніки гасіння. Важливо вибирати той метод, який найкраще відповідає конкретним потребам та власним вподобанням.

Функціональний аналіз поведінки - це метод в психології та психотерапії, який допомагає розуміти причини та наслідки конкретної поведінки людини. Цей підхід передбачає вивчення контексту та факторів, які визначають, чому

деяка поведінка виникає і чому вона продовжується. Етапи функціонального аналізу поведінки включають:

- Визначення конкретної поведінки, яка вивчається чи модифікується.
- Аналіз того, що відбувається навколо дитини під час виявлення даної поведінки. Це може включати час, місце, обставини, причини тощо.
- Встановлення того, які цілі чи потреби задовольняє ця конкретна поведінка для особи. Функції можуть включати уникнення неприємностей, отримання уваги, задоволення потреб тощо.
- На основі отриманих даних розробляються стратегії для зміни або модифікації цієї поведінки. Це може включати позитивні альтернативи, зміну оточення чи управління стресом.[39]

Функціональний аналіз поведінки є ефективним інструментом для роботи з різними групами людей, включаючи дітей з когнітивними порушеннями, а також для роботи з проблемами, пов'язаними зі стресом, депресією чи тривожністю.

Тренінг функціональної комунікації - це програма або набір активностей, спрямованих на розвиток та покращення навичок ефективного спілкування в різних ситуаціях. Цей вид тренінгу може бути корисним для людей різного віку та соціальних груп, включаючи дітей, підлітків, дорослих, а також осіб із різними рівнями комунікаційних навичок, включаючи тих, хто має особливості в розвитку.[21;22]

Елементи тренінгу функціональної комунікації можуть включати:

- Навчання ефективно слухати і розуміти інших.
- Вправи та завдання, що спрямовані на покращення усного та письмового висловлення.
- Розуміння та використання мови тіла, жестів, міміки обличчя та інших невербальних елементів комунікації.
- Навчання адаптації до різних соціальних ситуацій, розуміння соціальних норм та правил.[37;38]

- Вчення розуміти почуття інших, виражати свої власні емоції та встановлювати ефективні взаємовідносини.

- Тренування вирішення конфліктів та навичок співпраці.

Ціль тренінгу функціональної комунікації полягає в тому, щоб допомогти розвивати навички, які сприяють успішному та ефективному спілкуванню в різних сферах життя.[40;41]

Тренінг ключових реакцій може відбуватися в різних контекстах, але загалом це вказує на тренування та розвиток важливих навичок або реакцій в певних ситуаціях. Розвиток навичок прийняття рішень, делегування відповідальності, мотивації команди та інших лідерських навичок. Вдосконалення вмінь управління часом, прийняття важливих рішень, комунікації та розв'язання проблем. Розвиток навичок слухання, ефективної вербальної та невербальної комунікації, а також навичок вирішення конфліктів. Розвиток методів керування стресом, розуміння власних реакцій на стрес та розвиток стратегій адаптації. Робота над розумінням та керуванням власними емоціями та емпатією до емоцій інших. Вдосконалення навичок переговорів, пошуку компромісів та досягнення взаємовигідних рішень. Розвиток творчих навичок, стимулювання інноваційного мислення та здатності до розв'язання завдань та проблем. Розвиток навичок прийняття рішень та дії в кризових умовах, а також ефективного керування стресом. Тренінг ключових реакцій спрямований на те, щоб дитина могла більш ефективно впоратися з викликами та ситуаціями, які вимагають певних навичок і навчання.[36]

Позитивне заохочення - це метод стимулювання та підтримки бажаної поведінки чи досягнень шляхом застосування позитивних засобів чи підходів. Цей метод базується на позитивних винагородах, які сприяють мотивації та збільшенню ймовірності повторення певної дії. Надати словесного чи невербального підтвердження або похвали за досягнення чи високий рівень виконання. Використовувати матеріальні чи символічні винагороди для підкреслення успіхів та стимулювання мотивації. Надавати додаткові привілеї чи дозволи як заохочення за досягнуті результати. Вираження визнання та

інтересу до успіхів, що підсилює самооцінку та бажання подальших досягнень. Забезпечити позитивну атмосферу та взаємодію для підтримки особистого і професійного росту. Підкреслення важливості та значущості досягнень для особи чи групи. Позитивне заохочення може бути використане для підтримки командної співпраці та взаємодії. Забезпечення наставницької підтримки та розвитку для сприяння особистому росту та досягнень. Позитивне заохочення сприяє позитивному взаємодії та підвищенню самооцінки, створюючи сприятливі умови для подальшого розвитку та досягнень.

Переривання реакції або перенаправлення вказує на те, що управління відповіддю на певну ситуацію спрямовується в інший, більш конструктивний або прийнятний напрямок. У випадках негативної поведінки дитини можна перенаправити їх увагу на позитивну діяльність або іншу конструктивну зайнятість. Замість конфліктів можна спробувати перенаправити увагу на заспокійливу дію або використання релаксаційних технік. У разі загострення ситуації можна впровадити переривання, щоб змінити тему чи зайняти нову точку обговорення. Замість відповіді на негативні висловлювання можна перенаправити розмову на позитивні аспекти чи можливості. Замість обговорення проблем можна перенаправити увагу на пошук рішень та спільні дії.[34]

Аналіз завдань - це процес вивчення та розуміння етапів, вимог і цілей завдань для ефективного їх виконання. Цей процес може включати в себе декілька кроків:

- Вивчення постановки завдання та чітке розуміння того, що саме потрібно зробити.
- Визначення всіх вимог, які стосуються завдання. Це може включати в себе технічні, функціональні, термінові та інші вимоги.
- Розгляд завдання на окремі частини або етапи, щоб з'ясувати, які кроки потрібно виконати для його успішного завершення.
- Визначення ресурсів, необхідних для виконання завдання, таких як час, людські ресурси, фінанси та інші.

- Встановлення строків виконання завдання та визначення пріоритетів для кращого управління часом та ресурсами.
- Створення конкретного плану, який включає в себе послідовність дій для досягнення мети завдання.
- Визначення можливих ризиків, які можуть виникнути під час виконання завдання, та розробка стратегій.
- Прогнозування можливих результатів та оцінка впливу виконання завдання на загальні цілі чи стратегії.
- Створення механізмів для моніторингу прогресу виконання завдання та створення звітів для сторін, які це вимагають.
- Після завершення завдання проведення оцінки для визначення того, що пішло добре, і того, що може бути поліпшено в майбутньому.
- Аналіз завдань допомагає забезпечити ефективно та систематично виконання завдань, сприяє уникненню непорозумінь та забезпечує досягнення поставлених цілей.

Корекційно-розвивальна робота – це комплекс заходів, спрямованих на корекцію різних аспектів розвитку особистості, яка зазнала порушень у фізичному, психічному, соціальному чи емоційному відношенні. Цей підхід використовується в освітній, психологічній та медичній сферах для підтримки людей з різними особливостями та потребами.

Корекційно-розвивальна робота може бути спрямована на різні групи осіб, такі як діти з особливими потребами, люди з інвалідністю, або ті, хто потребує корекції у розвитку певних навичок чи функцій. Вона може проводитися як у спеціалізованих установах, так і в інтегрованих середовищах, залежно від конкретних потреб і можливостей кожної особи.

Ключовий принцип рівності в інклюзивній освіті та корекційно-розвитковій роботі вказує на те, що всі діти мають рівні права та можливості на отримання якісної освіти, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей, включаючи дітей з когнітивними порушеннями. Цей принцип визнає, що кожна дитина є цінністю та має право на доступ до освіти, яка враховує її потреби та

розвиває її потенціал. Цей принцип виключає будь-які дискримінації на основі інвалідності чи будь-яких інших особистих характеристик. Діти з когнітивними порушеннями мають бути об'єктом рівних можливостей та поваги. Він передбачає можливість індивідуалізації підходів та підтримки для кожної дитини, враховуючи її конкретні потреби та можливості.[27;28]

Інклюзивна освіта та корекційно-розвиткова робота мають сприяти уникненню стигматизації та позитивно підтримувати самооцінку дітей з когнітивними порушеннями. Інформація про програми, послуги та ресурси повинна бути відкритою та доступною для всіх батьків та учасників освітнього процесу

Принцип включення в інклюзивній освіті і корекційно-розвитковій роботі вказує на те, що діти з когнітивними порушеннями мають бути активно включені в освітній процес та соціальне життя разом зі своїми ровесниками без обмежень чи відокремлення. Середовище в освітньому закладі повинно бути відкритим, прийнятним та залучений підтримкою для всіх дітей. Має бути взаємодія та співпраця між дітьми з різними потребами. Навчальні програми та методи мають бути адаптовані для врахування потреб та здібностей кожної дитини з когнітивними порушеннями. Це може включати індивідуальні навчальні плани та підходи. Важливо створювати умови для взаємодії та соціальної інтеграції дітей. Це сприяє розвитку соціальних навичок та сприяє взаємному розумінню. Вчителі та спеціалісти мають забезпечити необхідну підтримку для дітей з когнітивними порушеннями.

Принцип індивідуалізації. Створення індивідуальних навчальних планів для кожної дитини з когнітивними порушеннями, в яких враховуються її конкретні навчальні цілі та потреби. Використання навчальних матеріалів та методів, які відповідають рівню розвитку та особливостям кожної дитини. Забезпечення індивідуальної підтримки та допомоги для дітей, включаючи роботу із спеціалістами та асистентами. Постійна оцінка та моніторинг розвитку та навчання кожної дитини, щоб вносити корективи та пристосовувати підходи відповідно до її потреб. Залучення дітей і їх батьків до процесу розробки та

реалізації індивідуальних планів навчання, щоб враховувати їхні побажання та потреби. Цей принцип наголошує на важливості створення персоналізованих підходів до навчання та підтримки для дітей з когнітивними порушеннями, щоб забезпечити їхній успіх та розвиток в освітньому процесі.

Принцип співпраці та партнерства в інклюзивній освіті і корекційно-розвитковій роботі вказує на те, що ефективна підтримка та навчання дітей з когнітивними порушеннями потребує спільних зусиль та партнерства між різними учасниками освітнього процесу. Вчителі, спеціалісти та інші фахівці повинні спільно планувати та виконувати індивідуальні навчальні плани та програми для дітей з когнітивними порушеннями. Залучення батьків до процесу освіти та планування навчання своїх дітей, щоб враховувати їхні знання, досвід та побажання. Забезпечення доступу до необхідних ресурсів, які підтримують дітей з когнітивними порушеннями, включаючи спеціалізовані послуги та матеріали. Важливість відкритості та ефективної комунікації між усіма учасниками освітнього процесу.

Принцип використання різних методів та ресурсів включає:

- розробку та використання навчальних матеріалів, які враховують особливості та потреби дітей з когнітивними порушеннями.
- використання сучасних технологій та програмного забезпечення для індивідуалізованого навчання та підтримки.
- залучення спеціалістів, які мають досвід у роботі з дітьми з когнітивними порушеннями, для надання додаткової підтримки та консультацій.
- використання як групових, так і індивідуальних підходів до навчання та розвитку.
- робота вчителів та асистентів для забезпечення індивідуальної підтримки та навчання дітей з когнітивними порушеннями.
- готовність до адаптації навчального процесу та ресурсів відповідно до змінних потреб дітей.

Цей принцип наголошує на важливості різностороннього підходу та використання різноманітних засобів та ресурсів для досягнення успіху в інклюзивній освіті та корекційно-розвитковій роботі.

Принцип оцінки та моніторингу в інклюзивній освіті і корекційно-розвитковій роботі вказує на важливість постійного відстеження та оцінки результатів навчання та розвитку дітей з когнітивними порушеннями в інклюзивних умовах. Потрібно застосовувати індивідуальні методи оцінки, які враховують рівень розвитку та потреби кожної дитини. Постійно відстежувати та оцінювати навчальні досягнення дітей для визначення прогресу та ідентифікації проблемних питань. Організовувати спільну роботу з батьками для оцінки розвитку та досягнень дітей та планування подальших кроків. Використовувати результати оцінки для розробки індивідуальних планів навчання та розвитку для кожної дитини. Забезпечити відкриту комунікацію між учасниками освітнього процесу для обміну інформацією та вирішення питань. Використовувати різні методи оцінки, включаючи як кількісні, так і якісні методи, для отримання більш повного розуміння досягнень дітей та їхнього розвитку. Цей принцип допомагає забезпечити ефективну інклюзивну освіту та корекційно-розвиткову роботу шляхом постійного відстеження та оцінки результатів, що дозволяє вчителям та спеціалістам вносити корективи в підходи та забезпечувати найкращу підтримку для дітей з когнітивними порушеннями.[31]

Принцип розвитку соціальних навичок в інклюзивній освіті і корекційно-розвитковій роботі вказує на важливість сприяння розвитку соціальних навичок та взаємодії дітей з когнітивними порушеннями з їхніми ровесниками. Основними аспектами цього принципу є:

- Створення умов для спільної гри та співпраці між дітьми з когнітивними порушеннями та їхніми ровесниками.
- Підтримка розуміння та прийняття різних індивідуальних особливостей та потреб.

- Залучення дітей до спільних проєктів та взаємодії для розвитку навичок спілкування.
- Підтримка розвитку емпатії та здатності розуміти почуття та потреби інших.[30]
- Спільна участь в різних заходах, проєктах та інших діяльностях для зміцнення взаємодії та соціальних навичок.
- Навчання дітей з когнітивними порушеннями саморегуляції та вмінню вирішувати конфлікти та проблеми.[29]

Адаптація означає зміни, які робляться в навчальному середовищі, щоб забезпечити підтримку для учнів з різними потребами, не змінюючи основного матеріалу або завдань.

Диференціація завдань - це стратегія, що використовується в освіті для адаптації завдань та матеріалів у такий спосіб, щоб вони відповідали різним рівням здібностей та потребам учнів у класі. Основна мета - забезпечити всім учням можливість навчатися на своєму рівні та розвиватися відповідно до своїх потреб.[35]

Завдяки створенню завдань з різними рівнями складності, учні мають можливість вибирати завдання, яке відповідає їхнім здібностям. Формування групи учнів за рівнем здібностей, надає можливість їм працювати над завданнями, які відповідають їхнім потребам. Розробляти індивідуалізовані завдання для кожного учня враховуючи їхні інтереси, рівень навчання та потреби, надання учням можливість вибирати форму виконання завдань (письмово, усно, через мультимедійні ресурси тощо). Використовувати різні джерела матеріалів, які відповідають різним стилям навчання (текст, аудіо, відео тощо). Потрібно використовувати оцінку здібностей для збору зворотного зв'язку та адаптації завдань відповідно до потреб учнів. Завдання мають бути як самостійні так і групові, щоб кожен учень знайшов свій стиль навчання. Використання технологій для індивідуалізації завдань та навчання (навчальні програми, віртуальні лекції тощо).

Можна використовувати візуальні підказки адже вони є ефективною стратегією для полегшення сприйняття та засвоєння навчального матеріалу, особливо для дітей з когнітивними порушеннями. Такі підказки можуть бути корисними для всіх учнів, забезпечуючи додаткову підтримку та розуміння. Створення ілюстрацій та схем, що візуально представляють ключові концепції та ідеї, це може полегшити розуміння абстрактних понять. Можна використовувати також кольори для виділення важливої інформації, наприклад, підкреслення ключових фраз, слів. Використання діаграм та графіків можуть допомогти візуалізувати складний навчальний матеріал. Додавання різних символів допоможе учням асоціювати зображення з конкретною інформацією. Використання таблиць та схем допомагає структурувати матеріал та робить його більш доступним. Можна заохочувати учнів для створення різних проектів та стінгазет, де вони використовують візуальні елементи для показу своїх думок та ідей.

Зміна темпу та тривалості уроків може бути корисною стратегією для створення різноманітності та оптимізації навчання, особливо для дітей з когнітивними порушеннями. Вставлення коротких перерв або пауз між різними частинами занять, дозволяє учням відпочити та поновити концентрацію. Можна поєднувати періоди роботи в парах із індивідуальною роботою або груповими завданнями. Деякі завдання можуть бути більш короткотривалими, інші - тривати довше, залежно від складності та інтересів. Додавання рухливих пауз або вправ для фізичної активності допоможе зберегти енергію та покращити увагу. Регулювання інтенсивності занять, можна починати з більш інтенсивних завдань та поступово переходячи до менш вимогливих, або навпаки. Використання інтерактивних технологій та мультимедійних ресурсів для проведення занять більш захопливо та динамічно. Додати елементи гри (конкурси, групові змагання), Діти мають мати індивідуальні розклади уроків, з урахуванням їхніх потреб та можливостей.[33]

Сприяння взаємодії з ровесниками є важливою складовою інклюзивного навчання, особливо для дітей з когнітивними порушеннями. Взаємодія з

ровесниками може покращити соціальні навички, підтримати інтеграцію та створити позитивне середовище для всіх учнів. Організуємо групові проекти, де учні з різними рівнями навчання працюють разом. Це сприяє співпраці та обміну знаннями. Створюється партнерство між учнями з різними потребами. Організувати спільні заходи та свята, які об'єднують учнів та створюють сприятливий контекст для спілкування. Проведення тренінгів, спрямованих на розвиток соціальних навичок, де учні вчаться спілкуватися, розвивати емпатію та розуміння, використання групових вправ та інтерактивних завдань, які сприяють взаємодії та взаєморозумінню. Створити концепцію рівності в групі, де кожен учень відчуває себе важливим та поважає інших. Сприяти створенню дружби в класі, створюючи атмосферу, в якій всі учні почувуються комфортно. Залучення різноманітних видів завдань, що сприяють взаємодії, наприклад, рольові ігри та спільна творчість.[31]

ВИСНОВКИ

В ході нашого дослідження було зроблено наступні висновки:

- Інклюзивна освіта в дошкільних навчальних закладах спрямована на створення середовища, де кожна дитина, незалежно від своїх індивідуальних особливостей та можливостей, має можливість отримувати якісну освіту та брати участь у спільних навчальних та соціальних процесах. Сучасні підходи та моделі інклюзивної освіти в дошкільних навчальних закладах враховують різноманітні потреби дітей та створюють умови для їхнього успіху.

- Індивідуалізація та підходи до корекційно-розвиткової роботи для дітей з різними видами когнітивних порушень вимагають застосування таких методів: Використання альтернативних методів комунікації, таких як підсилювачі мови або рухові мови. Залучення дітей з синдромом до звичайного освітнього середовища для максимальної соціалізації. Розробка персоналізованих планів для кожної дитини відповідно до її потреб та рівня розвитку. Використовувати гру як засіб для розвитку різних аспектів, включаючи мовлення, моторику та соціальні навички. Допомога в розвитку мовлення та комунікативних навичок

- Роль педагогів та інших фахівців в інклюзивних групах є ключовою для забезпечення ефективної підтримки дітям з когнітивними порушеннями. Це вимагає індивідуалізованого та комплексного підходу, який сприяє розвитку кожної дитини відповідно до її потреб та здібностей. Основні ролі включають: Розробка та впровадження індивідуалізованих навчальних планів для кожної дитини з когнітивними порушеннями. Створення умов для взаємодії та співпраці між дітьми з різними здібностями та потребами. Залучення батьків до освітнього процесу, надання рекомендацій та підтримка вдома. Надання спеціалізованої підтримки залежно від конкретних потреб кожної дитини. Проведення діагностичних оцінок та постійний моніторинг розвитку дітей для адаптації підходів.

- Розглянули рекомендації для педагогів та адміністраторів дошкільних навчальних закладів щодо покращення організації корекційно-розвиткової роботи в інклюзивних групах з дітьми з когнітивними порушеннями.

У ході застосування корекційно-розвивальної роботи в інклюзивній школі, залежно від потреб і навчальних можливостей дитини, використовуватимуться допоміжні навчальні технології, методики або їх модифіковані чи адаптовані елементи. Наприклад: для учня із порушеннями зору в класній кімнаті необхідно вибрати добре освітлене робоче місце, визначити оптимальну відстань для списування із дошки, подбати про додаткове місцеве освітлення. Під час уроку використовувати збільшену наочність (бажано щоб учень мав її на парті), за потреби розробляти структуровані таблиці - підказки, використовувати контрастність (замість чорного тексту на білому тлі матеріал роздруковувати на жовтому) і т. ін.

Необхідно також враховувати, що батьки відіграють ключову роль в освіті й підтримці учня з порушеннями когнітивного розвитку. По-перше, вони - батьки з правами та обов'язками, які виступають джерелом інформації, партнери при розробці та впровадженні програм за участі їх дітей, а також «споживачі» наданої нами освіти. І тому їхня думка значуща. Педагог інклюзивного класу, використовуючи співпрацю із усіма членами мультидисциплінарної команди, орієнтуватиметься на особливі стратегії навчання дітей з порушеннями когнітивного розвитку

Джерела

1. Недозим І. В. Створення індивідуальної програми розвитку в контексті інклюзивного навчання дитини з аутизмом / Інна Недозим // Практичний психолог : школа. – 2014. – № 9. – С. 44–50.
2. <http://autism-aba.blogspot.com/>
3. Романчук, О. (2008). Гіперактивний розлад з дефіцитом уваги у дітей. Львів: Джерело.
4. Бабяк О.О. Особливості змісту корекційно-розвиткової програми «Ритміка» для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку. Проблеми сучасного підручника: збірник наукових праць. – К., 2016. Випуск 17. С.16-24
5. Бабяк О.О. (2018) Програма з корекційно-розвиткової роботи "Ритміка" для спеціальних класів для дітей із затримкою психічного розвитку закладів загальної середньої освіти (1-4 класи) [Навчальний матеріал] [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу:<https://lib.iitta.gov.ua/711587/1/РИТМІКА%20кор%20програма.pdf>
6. Логвінова І. П. Напрямки психокорекції емоційної сфери молодших школярів із затримкою психічного розвитку. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2016. Вип. 11. С. 119-125.
7. Капська А. Й., Пеша І. В. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / А. Й. Капська, І. В. Пеша – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 232 с.
8. Мамічева О. В. Спеціальна психологічна допомога в комплексному супроводі розвитку дитини з соціально-особистісними проблемами в системі освіти. Вісн. Одес. нац. ун-ту. Психологія. 2013. 18, Вип. 22, ч. 2. С. 258–264.
9. Прохоренко Л.І. Науково-психологічний супровід в освіті дітей з особливими потребами / Вісник Національної академії педагогічних наук України. – Том 1 № 1. – (2019). – Режим доступу: <http://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/19>

10. Софій Н. З. Особливості планування в інклюзивному класі: створення індивідуальної навчальної програми. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2014. Вип. 6. С. 150-154.

11. Система соціального і психолого-педагогічного супроводу дітей пільгових категорій / [авт. тексту О.І. Василькова, І.В. Родигіна, М.І. Гринчук та ін.] – Д.: ДонППО Витоки, 2006. – 206 с. – (Навчально-методичний посібник).

12. Гіперактивна дитина у класі. Стратегії реагування та організація навчального середовища. Укладачі: Ферт О., Рибак Ю. Методичні рекомендації / Проект «Інклюзивна освіта: крок за кроком», 2015

13. Дегтяр Г.В. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивній освіті / Г.В. Дегтяр // Таврійський вісник освіти. – 2015. – № 1(49). – С. 250-255.

14. Кобильченко В.В. Психологічний супровід дітей дошкільного віку з порушеннями зору: монографія; Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. Полтава ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2015. –205 с.

15. Кобильченко В.В., Омельченко І. М. Наукові аспекти психологопедагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами. Вісник Науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки за матеріалами V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю: «Інклюзивна освіта: теорія, методика, практика» (Умань, 28 березня 2019 р.). ВПЦ Візаві, м. Умань.– С.120-123.

16. Моніна Г. Робота з гіперактивними дітьми / Г. Моніна // Психолог. бібліотека: науково-виробниче видання. – 2005. – № 9. – С. 102–114. 13.

17. Прокопів Л.Я. Експериментальна верифікація комплексної мультимодальної психокорекції дитячої гіперактивності. Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. – 2015. Випуск 29. –С. 561-574.
14.

18. Романчук О. Гіперактивний розлад з дефіцитом уваги. Практичне керівництво / Олег Романчук. – Львів : Крео, 2008. – 323 с.

19. Бар'єри в навчанні та участі дітей з когнітивними порушеннями: особливості розвитку дітей із ЗПР, РАС, ГРДУ. / Л.І.Прохоренко, О.О.Бабяк, І.В.Недозим, Н.І.Баташева. – Чернівці: «Букрек», 2018. – 31 с.

20. Бачинська Н.Ю., Демченко О.В., та інш. Особливості синдрому помірних когнітивних порушень у хворих на гіпертонічну дисциркуляторну енцефалопатію та можливості корекції когнітивних змін препаратом. *Международный неврологический журнал*. 2012. – № 1-2. – (48).

21. Прохоренко Л.І. Когнітивні порушення у дітей: аналіз проблеми /Діти з особливими потребами в освітньому просторі : Збірник матеріалів V Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітології «Діти з особливими потребами в освітньому просторі», 10- 11 жовтня 2019 року, Чернігів (Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка).]. – Київ : Симоненко О. І., 2019 – С. 22 – 25. – Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/717874_6.

22. Прохоренко Л.І. Психокорекція мотивації дітей із когнітивними порушеннями / Особлива дитина: навчання і виховання / Л. І. Прохоренко. – 2019, № 2 (90). – С.75-85.

23. Стаднік С.М. Когнітивні розлади як мультидисциплінарна проблема / Газета «Здоров'я України». Тематичний номер. 2015 . с. 39-40

24. Iryna Blazhina, Volodymyr Korostiy. Neuropsychological examination of patients with epilepsy suffering from cognitive impairment / *Psychosomatic Medicine and General Practice* Vol 4 No 1 (2019), с. 1-7.

25. Берещук О.М.Психологопедагогічні проблеми реалізації дидактичних принципів організації навчання в сучасній загальноосвітній школі / Актуальні проблеми навчання і виховання людей з особливими потребами. Збірник наукових праць університет «україна». - № 3 (5), 2007, с. 203-207

26. Засенко В.В., Прохоренко Л.І. Освіта «особливих» дітей: стратегія розвитку. – Рідна школа , №3–4. 2019, С.48-52.

27. Засенко В.В., Прохоренко Л.І. Компетентнісний підхід як основа теоретико-методологічної моделі розбудови освіти дітей з особливими потребами / Практична психологія в інклюзивному середовищі: Збірник статей І Всеукраїнської наукової інтернет-конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 21 лютого 2019 року) / За заг. ред. В. А. Вінс, Т. М. Кузьменко, І. М. Зозуля – Переяслав-Хмельницький: Видавець Я. М. Домбровська, 2019. – С. 22-27.

28. Миронова С.П.. Корекційна спрямованість принципів навчання учнів з вадами інтелекту / Проблеми сучасної психології. – 2010. Вип.7. – С. 433-443

29. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : [б-ка з освітньої політики] ; під заг. ред. О. В. Овчарук. - К.: К.І.С., 2004. - С. 66-72.

30. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод, посіб. / О. І. Пометун. - К. : АСХ, 2004.-192с.

31. Пометун О. І. Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн /О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : [б-ка з освітньої політики]; під заг. ред. О. В. Овчарук. - К.: К.І.С., 2004. - С. 16-25.

32. Betz, A., Higbee, T. S., & Reagon, K. A. (2008). Using joint activity schedules to promote peer engagement in preschoolers with autism. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 41(2), 237-241.

33. Buggey, T., Hoomes, G., Sherberger, M. E., & Williams, S. (2011). Facilitating social initiations of preschoolers with autism spectrum disorders using video self-modeling. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 26(1), 25-36

34. Інформація для всіх: Європейські стандарти викладу інформації, яку легко читати та розуміти. (2014). К.: ВГО “Коаліція”.

35. Омельченко І. М. Програма «Розвиток мовлення» для дітей із затримкою психічного розвитку: концептуальне підґрунтя та алгоритми реалізації. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2016. №4 (80). С. 41–51.

36. <https://lib.iitta.gov.ua/711583/1/Програма%20Корекція%20розвитку.pdf>

37.

https://lib.iitta.gov.ua/711533/1/Програма%20ЗПР%20Розв%20мовл%20_%201-4%20кл_.pdf

38. . Bodenhausen, G. V. (1993). Emotions, arousal, and stereotypic judgments: A heuristic model of affect and stereotyping. In *Affect, cognition and stereotyping* (pp. 13-37). Academic Press.

39. Shaw, P., Stringaris, A., Nigg, J., & Leibenluft, E. (2014). Emotion dysregulation in attention deficit hyperactivity disorder. *American Journal of Psychiatry*, 171(3), 276-293.

40. Sudre, G., Szekely, E., Sharp, W., Kasperek, S., & Shaw, P. (2017). Multimodal mapping of the brain's functional connectivity and the adult outcome of attention deficit hyperactivity disorder. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 114(44), 11787-11792.

41. Garland, T. (2014). *Self-regulation interventions and strategies: Keeping the body, mind & emotions on task in children with autism, ADHD or sensory disorders*. Pesi Publishing & Media.